

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه شهید مطهری (ره) تنکابن

عنوان:

معرفی ظلم و پیامدهای آن از دیدگاه قرآن کریم

استاد:

سرکار خانم عرب

پژوهشگر:

هاجر منصوری

بهار ۱۳۹۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

هدف نهایی و مطلوب انسان چیزی جز سعادت نیست که بر خواسته از "حب ذات" است و انسان به طور فطری در پی به دست آوردن آن است؛ از این رو نه تنها چون و چرا بردار نیست بلکه در پرتو آن هدف ، تمامی آن کارهای دیگر معنا پیدا می کند

در پی رسیدن به این سعادت مطلق ، نیاز بشر به شناخت موانع این سعادت ضرورت پیدا می کند. از جمله موانع سعادت ظلم و بیدادگری است . لذا ، شناخت ظلم و بیدادگری و علت وقوع این ستم در رسیدن به قرب الهی یاری رسان است.

ظلم و ستم ریشه در خلقت حضرت آدم (علیه السلام) دارد زمانی که خداوند آدم و همسرش حوا را از "شجره ی طیبه" نهی نمود ، اما با وجود نهی خداوند به درخت نزدیک شده وبا ترک اولی که انجام داده بر نفس خویش ظلم کردند. که در قرآن کریم به آن پرداخته شده است. و نیز در کتاب های تفسیر قرآن در رابطه با این موضوع آمده است. در این مقاله به تعریف ظلم و علل ایجاد ظلم و پیامد های ظلم از دیدگاه قرآن پرداخته شده است.

ظلم در نظر اهل لغت و بسیاری از علما عبارت است از، قرار دادن چیزی در غیر جای خود ، خواه به نقص یا افزایش باشد . برخی نیز ظلم را به معنای تجاوز و تعدی از حق معنا نموده اند.

ظلم در نگاه قرآن پیامد هایی در بر دارد، از جمله محرومیت از دست یابی به مقام امامت ، محرومیت ظالمان از دستیابی به هدایت ، خسران و زیانکاری ، مهلت استدراج به ظالمان ، حال بد در سكرات موت و سرانجام در آخرت نیز به آتش دوزخ در آمدن است.

کلید واژه: قرآن ، ظلم، ظالمین

مقدمه

هدف نهایی و مطلوب انسان چیزی جز سعادت نیست که بر خواسته از "حب ذات" است و انسان به طور فطری در پی به دست آوردن آن است؛ از این رو نه تنها چون و چرا بردار نیست بلکه در پرتو آن هدف، تمامی آن کارهای دیگر معنا پیدا می کند. بنابراین سعادت به عنوان هدف اصلی برای خود انسان مطرح است و انسان به طور فطری و ذاتی می کوشد تا به آن برسد. خوشبختی که در سایه ی آسایش و آرامش فراهم می آید، خوشبختی فرازمانی و بیرون از دایره ی تنگ زمانی است. این جز با پیوستگی و بستگی به ذات لایزال خداوندی امکان پذیر نیست، از این رو به سوی آن کدح، تلاش و حرکت دارد تا با پیوستگی و بستگی تام و تمام به خداوند لایزال سعادت دائم را در آغوش گزلبم در نگاه قرآن پیامدهایی در بر دارد، از جمله محرومیت از دست یابی به مقام امامت، محرومیت ظالمان از دستیابی به هدایت، خسران وزیانکاری، مهلت استدراج به ظالمان، حال بد در سكرات موت و سرانجام در آخرت نیز به آتش دوزخ درآمدن است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

در پی رسیدن به این سعادت مطلق ، نیاز بشر به شناخت موانع این سعادت ضرورت پیدا می کند . از جمله موانع سعادت ظلم و بیدادگری است . لذا ، شناخت ظلم و بیدادگری و علت وقوع این ستم در رسیدن به قرب الهی یاری رسان است. این که شناخت موانع، انسان را از راه کج و بی راهه به سوی راستی و درستی هدایت می کند.

خداوند متعال در قرآن کریم در باب اهمیت و ضرورت ظلم می فرماید «بی گمان هر کس به خدا شرک ورزد ، خدا بهشت را بر او حرام گرداند و جایگاهش آتش دوزخ است و ستمکاران هیچ یآوری ندارند»^۱. این آیه ی مبارک ، سرانجام ظالمان را آتش دوزخ بیان نموده است. پس یکی از شروط رسیدن به سعادت حقیقی این است که انسان اولاً ظلم را بشناسد و ثانیاً در پی شناخت ظلم و عواقب آن را نیز در نظر گرفته و تن ضعیف را از آتش دوزخ حفظ نماید.

همچنین خداوند در سوره ی نساء آیه ی ۱۲۴-۱۲۵ می فرماید: « کار به آمال و آرزوی شما و آمال و آرزوی یهود و نصاری درست نشود . هر آن که کار بد کند هر کس باشد کیفر آن را خواهد دید و به جز خدا احدی را یار و یاور خود نخواهد یافت کسانی که کارهای شایسته کنند، اعم از مرد و زن، در حالی که مؤمن باشند، آنان داخل بهشت می شوند و به قدر گودی پشت هسته خرمایی (کمترین وزنی) مورد ستم قرار نمی گیرند». و این آیه بیانگر این است که ظلم از جانب خداوند نیست .

امیرالمومنین علی (علیه السلام) نیز « بدترین توشه برای قیامت ، ستم بر بندگان است »^۲ را بیان نموده است.

خانم صدیقه گیوی در طی مقاله ای در باب اهمیت و همچنین ضرورت ظلم چنین آورده است: «ظلم کردن و ظلم پذیری به لحاظ فقهی گناه محسوب می شود ، لذا انسان علاوه بر آن که نباید خود را به هیچ ستمی آلوده سازد ، در مقابل ظالمان و متجاوزان نیز حق سکوت و بی تفاوتی ندارد . ظالم و ظلم پذیر به یک اندازه در گناه شریکند، چون تن به ظلم دادن ، سبب چیرگی بیشتر ظالم

^۱ - سوره ی مائده ، آیه ی ۷۲

^۲ - محمد ، دشتی ، ترجمه ینهج البلاغه ، بین الحرمین ، قم ، ۱۳۹۰ ، حکمت ۲۲۱ ، ص ۴۸۳

اعضاء و قوای بدنی آن ها ، ایشان را مدد و یاری نمی رساند چه گوش و چه چشمشان که نیازی به حرکت و تلاش ندارد. گوش و چشم نیز به این ستمکار یاری نمی رساند. در سوره ی انعام عدم رستگاری ظالمان مطرح شده و در سوره ی هود مورد لعن پروردگار قرار گرفتن آمده است.

زمانی که هود (علیه السلام) برای هدایت قومش فرستاده شد ، او را تکذیب کردند « آن رسول هم در مقابل این تکذیب عرض کرد خدایا مرا بر این قوم که تکذیب من کردند یاری فرما خدا به رسول خود فرمود اندک زمانی نگذرد که قوم از تکذیب و انکار سخت پشیمان خواهند شد تا آنگاه که بانگ عذاب آن ها را بگیرفت و ما آنان را خاک و خاشاک بیابان مرگ ساختیم که ستمکاران را از رحمت الهی دوری باد»^۱.

ظلم سرچشمه ی اختلاف است «دنیا پرستان ستمگر در برابر این یکپارچه ی انبیاء قیام کردند و هر گروهی را به راهی نمودند تا پایه های ریاست خود را تقویت کنند و منافع دنیای خویش را تامین نمایند. سرچشمه ی اختلافات مذهبی جهل و بی خبری نبود ، بلکه بغی و ظلم و انحراف از حق و اعمال نظرهای شخصی بود»^۲. «محرومیت و عقب افتادگی مومنان در درجه ی اول معلول ظلم ستمگران استو اگر زنجیرهای ظلم و اسارت پاره شود ، با تلاش و کوشش مستمر ، می توان عقب ماندگی ها را جبران نمود»^۳

سرنوشت و سرانجام ظالمین در تفسیر کاشف به صورت دسته بندی شده چنین آمده است: «ظالمین هرگز روی رستگاری نبینند^۴؛ بسیاری از ملت ها بر اثر ظلم به هلاکت رسیدند^۵؛ ظالمین هیچ گونه یار و یاورى نخواهند داشت^۶؛ ظالمین به پیشوایی و عهد الهی نائل نشوند^۷؛ ظالمین پندارند که خداوند از اعمال آن ها غافل است^۸؛ در روز قیامت عذرخواهی ظالمین سودی ندارد و دچار نفرین و بدی جایگاه خواهند بود^۹؛ کسی که با ظالمین همکاری کند ، گرفتار آتش شود^{۱۰}». و همچنین در

^۱ - سوره ی مومنون ، آیات ، ۴۰-۴۱

^۲ - ناصر ، مکام شیرازی ، ج ۲۰ ، ص ۴۰۴ ، ۴۰۵

^۳ . همان ، ص ۳۲

^۴ - سوره ی انعام ، آیه ی ۱۳۵

^۵ - سوره ی یونس ، آیه ی ۱۳

^۶ - سوره ی شوری ، آیه ی ۸

^۷ - سوره ی بقره ، آیه ی ۱۲۴

^۸ - سوره ی ابراهیم ، آیه ی ۴۲

^۹ - سوره ی مومنون ، آیه ی ۵۲

باب آثار ظلم در نگاه قرآن در کتاب " فصلنامه ی علمی - ترویجی " که زیر نظر معاونت پژوهشی مرکز مدیریت حوزه های عامیه ی خواهران منتشر شده است چنین آمده است: در نگاه قرآن ظلم آثاری گوناگون دارد که عمده ی آن ها عبارتند از: «محرومیت ظالمان از دست یابی به مقام امامت (عهد من به ظالمین نمی رسد)؛^۳ محرومیت ظالمان از دست یابی به هدایت (قطعا خداوند قوم ظالم را هدایت نمی کند)^۴ ؛ گمراهی ،عاقبت کار ظالمان (و خداوند ستمکاران را گمراه می گرداند)^۵ ؛ زیانکاری نتیجه و سرانجام کار ظالمان (و بر ستمکاران خسارت و زیانکاری افزوده می شود)^۶ ؛ مهلت واستدراج ظالمان (و آنان که آیات ما را تکذیب کردند آنان را تدریجا از جایی که نمی دانند غافلگیر می کنیم و به آنان مهلت می دهیم که تدبیر و نقشه ی من سخت استوار است و از آن گریزی نیست)^۷ ؛ ذلت و خواری ظالمان (و برای این گوره در دنیا ذلت و خواری نصیب استو در آخرت عذابی بسیار سخت)^۸ ؛ بدترین احوال ظالمان در حال مرگ (و اگر ببینی آنگاه که فرشتگان جان کافران را می گیرند که به صورت و پشت آنان می کوبند و می گویند بچشید عذاب سوزان را ، این عذاب به کیفر کارهایی است که با دستان خودتان پیش فرستاده و از آن روست که خدا کمترین ستمی به بندگان نمی کند)^۹»^{۱۰}.

و همچنین خداوند در قرآن برای ظلم آثار دیگری را بیان نموده است از جمله «ناکامی (خداوند توطئه های ستمگران را به جایی نمی رساند)^{۱۱} ؛ محرومیت (آگه باشید که لعن خدا بر ستمکاران است)^{۱۲} ؛ عذاب دنیا و آخرت (الا ای مردم بدانید که ستمکاران عالم به عذاب ابدی گرفتارند)^{۱۳} ؛ نپذیرفتن جایگزین برای عذاب (و اگر مردم ستمکار هر آنچه که در زمین است دو برابر آن را دارا

۱ - سوره ی هود ، آیه ی ۱۱۳

۲ - سید محمد باقر ، حجتی و عبدالکریم بی آزار سیرازی ، ج ۱ ، ص ۷۳

۳ - سوره ی بقره ، آیه ی ۱۲۴

۴ - سوره ی قصص ، آیه ی ۵۰

۵ - سوره ی ابراهیم ، آیه ی ۲۷

۶ - سوره ی اسراء ، آیه ی ۸۲

۷ - سوره ی اعراف ، آیه ی ۱۸۱ - ۱۸۳

۸ - سوره ی بقره ، آیه ی ۱۱۴

۹ - سوره ی انفال ، آیه ی ۵۰ - ۵۱

۱۰ - معاونت پژوهشی مدیریت حوزه های علمیه ، ص ۶۸ - ۶۹

۱۱ - سوره ی توبه ، آیه ی ۱۹

۱۲ - سوره ی هود ، آیه ی ۱۸

۱۳ - سوره ی شوری ، آیه ی ۴۵

باشند البته خواهند برای نجات از سختی عذاب قیامت همه را فدا کنند آن روز از قهر خدا عذابی که گمان نمی بردند بر آن ها پدید آید)^۱؛ نپذیرفتن عذر (برای ظالمان عذرخواهی آن ها سودی ندارد)^۲ ولی بدتر از بی فایده بودن عذر ، اجازه ندادن برای عذر خواهی است (و به آن ها فرصت عذرخواهی نیز نخواهند داد)^۳«^۴.

^۱ - سوره ی زمر ، آیه ی ۴۷

^۲ - سوره ی روم ، آیه ی ۵۷

^۳ - سوره ی مرسلات ، آیه ی ۳۶

^۴ محسن ، قرائتی ، ۴۰۰ نکته از تفسیر نور ، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، تهران ، ۱۳۸۹ ، صص ۲۹۲-۲۹۳

نتیجه گیری

از بحث هایی که گذشت می توان چنین برداشت کرد ، که ظلم در نظر اهل لغت و بسیاری از علما عبارت است از، قرار دادن چیزی در غیر جای خود ، خواه به نقص یا افزایش باشد . برخی نیز ظلم را به معنای تجاوز و تعدی از حق معنا نموده اند. در باب معنای ظلم وجوہات زیادی ذکر شده که در متن به طور کامل ذکر شده است.

برای انگیزه ی ظلم دلایلی از جمله ، کمبود ها و نارسایی های روحی و روانی و خود کم بینی ها و حقارت های نفسانی بیان داشته اند . آن چه که آدمی را وادار به ظلم و تعدی می کند، کاستی ها و خلاء های وجودی و شخصیتی انسان است که صفات رذیله را در او پرورش می دهد.

در باب تاریخچه ی ظلم نیز به ترک اولی حضرت آدم و حوا اشاره رفته است که آن ها به نفس خویش ظلم کردند. نمونه هایی از جمله ظلم حضرت یونس ، که آن نیز ترک اولی بود ، اشاره شد و همچنین کسانی همچون فرعون و قوم لوط و قوم عاد و ثمود و... که بیان شد.

از آثار زیانبار ظلم ، عدم رستگاری در دنیا و آخرت ذکر شده است . در سوره ی انعام آیه ی ۲۱ آمده است : « وکیست ستمکار تر از کسی که بر خدا دروغ بندد یا آیات او را انکار کند ؟ به راستی که ستمکاران رستگار نمی شوند». لذا یکی از راه های رسیدن به سعادت ابدی و همچنین رسیدن به ان کمال مطلق که هدف آفرینش است عدم تجاوز به حق دیگری و به عبارت بهتر عدم ظلم است.

ظلم در نگاه قرآن پیامد هایی در بر دارد ، از جمله محرومیت از دست یابی به مقام امامت ، محرومیت ظالمان از دستیابی به هدایت ، خسران و زیانکاری ، مهلت استدراج به ظالمان ، حال بد در سكرات موت و سرانجام در آخرت نیز به آتش دوزخ درآمدن است.

منابع و مأخذ :

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱- بی آزار شیرازی ، عبد الکریم ، سید محمد باقر حجتی ، تفسیر کاشف ، دفتر نشر فرهنگ اسلامی ،

قم ، ج ۱ ، ۱۳۷۶

۲- تحریری ، محمد باقر ، شرح بر زیارت امین الله ، نشر حر ، قم ، ۱۳۸۸

۳- جوادی آملی ، عبد الله ، تسنیم ، اسراء ، قم ، ج ۳ ، ۱۳۸۰

۴- قرائتی ، محسن ، ۴۰۰ نکته از تفسیر نور ، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، تهران ، ۱۳۸۹

۵- قرائتی ، محسن ، تفسیر نور ، نشر مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن ، قم ، ج ۱ ، ۱۳۷۹

۶- حمیدی ، حمید ، مفردات قرآن ، نشر هاجر ، قم ، ۱۳۹۱

۷- عمید ، حسن ، فرهنگ فارسی عمید ، انتشارات امیر کبیر ، تهران ، ج ۲ ، ۱۳۸۹

۸- دهقان ، اکبر ، آینه ی کمال ، نشر زائر ، قم ، ۱۳۸۸

۹- طباطبایی ، سید محمد حسین ، ترجمه موسوی همدانی ، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه

ی مدرسین قم ، قم ، ج ۱ ، ۱۳۸۸

۱۰- معین ، محمد ، فرهنگ فارسی معین ، انتشارات بهزاد ، تهران ، ج ۲ ، ۱۳۸۲

۱۱- مطهری ، مرتضی ، امامت و رهبری ، انتشارات صدرا ، تهران ، ۱۳۹۰

۱۲- موسوی غروی ، سید محمد جواد و سید علی اصغر غروی ، آدم از نظر قرآن ، نشر نگارش ، تهران

، ج ۳ ، ۱۳۸۴

۱۳- مسترجمی ، سیدهدایت الله ، ارشاد القلوب دیلمی ، نشر شهیر قم ، تهران ، ج ۲ ، ۱۳۶۶

۱۴- معاونت پژوهشی مدیریت حوزه های علمیه ی خاوران ، فصلنامه ی علمی _ ترویجی (مقالات

پژوهشی) ، نشر آیت ، قم ، ۱۳۹۳

۱۵- مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، موسسه ی الوفا ، بیروت ، ج ۷۵ ، ۱۴۰۱

۱۶- محمدی ری شهری ، محمد ، حیدر رضا شفیعی ، میزان الحکمه ، دار الحدیث ، قم ، ج ۶ ، ۱۳۸۶

۱۷- مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، دار الکتب اسلامیه ، تهران ، ج ۶ و ۵ و ۹ و ۱۳ و ۱۷ و ۲۰ ، ۱۳۸۶

۱۸- هاشمی رفسنجانی و محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآنی ، اکبر ، فرهنگ قرآن ، نشر بوستان

کتاب ، قم ، ۱۳۸۶